

Yoshlar huquqiy ongi va madaniyatining o'ziga xos xususiyatlari

Termiz davlat pedagogika instituti
2-kurs magistranti Boyqobilov Zafar

Annotatsiya:

Ushbu maqolada yoshlar huquqiy ongi va huquqiy madaniyatining mazmun-mohiyati, shakllanish bosqichlari hamda jamiyat hayotidagi ahamiyati atroflicha tahlil etiladi. Yoshlar huquqiy ongining rivojlanish darajasi ularning qonunlarga hurmat bilan munosabatda bo'lishi, huquq va majburiyatlarini anglab yetishi hamda huquqiy normalarga muvofiq xulq-atvor namoyon etishida muhim omil sifatida qaraladi. Maqolada huquqiy madaniyatning tarkibiy qismlari — huquqiy bilim, huquqiy ong, huquqiy e'tiqod va huquqiy faoliyat yoshlar misolida yoritib beriladi. Shuningdek, yoshlar huquqiy ongining shakllanishida ta'lim-tarbiya tizimi, oila, ijtimoiy muhit, davlat siyosati hamda zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining ta'siri chuqur tahlil qilinadi. Globallashuv jarayonida yoshlarning huquqiy madaniyatiga ta'sir etuvchi ijtimoiy xavf-xatarlar, huquqiy nigilizm va huquqbuzarliklarning oldini olish masalalariga alohida e'tibor qaratiladi. Maqolada yoshlar o'rtasida huquqiy madaniyatni yuksaltirish, huquqiy savodxonlikni oshirish hamda faol fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishga qaratilgan amaliy taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: yoshlar, huquqiy ong, huquqiy madaniyat, huquqiy bilim, huquqiy tarbiya, huquqiy savodxonlik, fuqarolik pozitsiyasi, huquqiy xulq-atvor, jamiyat, qonun ustuvorligi.

Kirish

Bugungi globallashuv va jadal ijtimoiy-siyosiy jarayonlar sharoitida jamiyat taraqqiyotini ta'minlashda huquqiy ong va huquqiy madaniyatning o'rni beqiyos ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, yoshlarning huquqiy ongi va huquqiy madaniyati darajasi demokratik jamiyat qurish, qonun ustuvorligini ta'minlash hamda barqaror fuqarolik jamiyatini shakllantirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Yoshlar jamiyatning eng faol, tashabbuskor va kelajak uchun mas'ul qatlami bo'lib, ularning huquqiy bilim va qarashlari jamiyatning ertangi rivojlanish yo'nalishini belgilab beradi. Yoshlar huquqiy ongi ularning huquq va erkinliklari, majburiyatlari, qonunlarga bo'lgan munosabati hamda huquqiy normalarni ongli ravishda qabul qilishi va amalga oshirishi bilan tavsiflanadi. Huquqiy madaniyat esa nafaqat huquqiy bilimlar majmui, balki shaxsning huquqiy xulq-atvori, huquqiy e'tiqodi va qonuniylikka bo'lgan hurmatini ifodalaydi. Shu jihatdan, yoshlar huquqiy madaniyatini yuksaltirish huquqbuzarliklarning oldini olish, ijtimoiy adolatni ta'minlash va jamiyatda huquqiy barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qiladi. Hozirgi davrda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi, ijtimoiy tarmoqlarning keng tarqalishi yoshlarning dunyoqarashi va huquqiy ongiga kuchli ta'sir ko'rsatmoqda. Bir tomondan, bu jarayon huquqiy axborotlardan tezkor foydalanish

imkoniyatini kengaytirs, ikkinchi tomondan, noto‘g‘ri va ishonchsiz ma‘lumotlar orqali huquqiy ongning buzilishiga, huquqiy nigilizmning kuchayishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli yoshlar huquqiy madaniyatini shakllantirishda ta‘lim-tarbiya tizimi, oila, jamiyat va davlat institutlarining hamkorligi muhim ahamiyat kasb etadi.

Asosiy qism

Mamlakatimizda istiqlolning dastlabki yillaridan boshlab huquqiy davlat va fuqarolik jamiyati barpo etishning asosiy sharti sifatida xalqimizning huquqiy bilimi va madaniyatini yuksaltirish, huquqshunos kadrlar tayyorlash tizimini tubdan yaxshilash, qabul qilingan qonun va qarorlarning mazmun-mohiyatini aholiga chuqur anglatishga katta e‘tibor qaratilib kelinmoqda. Bugungi kunda fuqarolik jamiyatining shakllanishi va taraqqiyoti huquqiy davlatning asosiy belgilaridan biri sifatida e‘tirof etiladi. Bunday jamiyatda inson huquqlari, qonun ustuvorligi va erkinliklar hurmat qilinadi. Mazkur qadriyatlarni ro‘yobga chiqarishda esa huquqiy ong va huquqiy madaniyat muhim ahamiyat kasb etadi. Yoshlar huquqiy ongi va huquqiy madaniyati jamiyatda huquqiy davlat va fuqarolik jamiyatini barpo etish jarayonining muhim tarkibiy qismidir. Huquqiy ong — shaxsning huquq normalarini anglash, ularga nisbatan munosabati va amaliy faoliyatda qo‘llay bilish qobiliyatini ifodalasa, huquqiy madaniyat esa ushbu ongning amaliy ko‘rinishi, huquqiy xatti-harakatlar majmui sifatida namoyon bo‘ladi. Yosh avlodning huquqiy madaniyatini shakllantirish jamiyat taraqqiyotining ustuvor yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, uning rivojlanish darajasi mamlakatning ijtimoiy barqarorligi va huquqiy tizimning mustahkamligi bilan uzviy bog‘liqdir. Yoshlarning huquqiy ongi, avvalo, ular olgan huquqiy bilimlar, tasavvurlar, tushunchalar va huquqiy qadriyatlar tizimi asosida shakllanadi. Bunda oila, ta‘lim muassasalari, ijtimoiy muhit, internet va ommaviy axborot vositalarining o‘rni beqiyosdir. Yoshlar ongiga ilmiy asoslanmagan, turli mafkuraviy oqimlar ta’siri kuchayib borayotgan bir sharoitda ularning huquqiy tasavvurlarini to‘g‘ri shakllantirish yanada dolzarb tus oladi. Chunki yoshlarning huquqiy ongi qancha rivojlangan bo‘lsa, ular jamiyatda huquqiy madaniyatli fuqarolar sifatida faol ishtirok etish imkoniyati shuncha ortadi. Shu sababli huquqiy ongni shakllantirish jarayoni kompleks yondashuvni talab qiladi. Yoshlar huquqiy madaniyatining o‘ziga xos tomonlaridan biri — ularning axborot oqimiga yuqori darajada sezgirligidir. Raqamli texnologiyalarning keng qo‘llanilishi, ijtimoiy tarmoqlarning ommalashuvi yoshlarning huquqiy qarashlariga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Internetda tarqalayotgan noto‘g‘ri yoki manipulyativ ma‘lumotlar ularda real huquqiy tasavvurlarni shakllantirishga to‘sqinlik qilishi mumkin. Shu bois yoshlar uchun ishonchli, tushunarli va yengil qabul qilinadigan huquqiy kontent yaratish muhim ahamiyat kasb etadi. Yoshlarning huquqiy ongida adolatga intilish, yangilikka ochiqlik, o‘z fikrini erkin bildirish istagi kuchli namoyon bo‘ladi. Ammo shu bilan birga, yoshlar orasida huquqiy xatti-harakatlarning barqaror emasligi ham kuzatiladi. Ular emotsional qarorlar qabul qilishga moyil bo‘lgani uchun ba’zan huquqiy me‘yorlardan bexabar yoki e‘tiborsizlik sababli huquqbuzarliklarga yo‘l qo‘yish ehtimoli yuqori bo‘ladi. Bu esa yoshlar o‘rtasida huquqiy tarbiya va huquqiy

nazoratni kuchaytirish zarurligini ko'rsatadi. Shuningdek, ularning huquqiy xulq-atvorini barqarorlashtirish uchun amaliy mashg'ulotlar, interaktiv treninglar, huquqiy maslahat markazlari va yoshlar bilan ishlovchi mutaxassislarning faoliyati muhim o'rin tutadi. Chunki huquqiy bilim faqat nazariy o'rganish orqali emas, balki real hayotiy vaziyatlarda qo'llash orqali mustahkamlanadi. Yoshlar huquqiy madaniyatining yana bir muhim jihati — ularning ijtimoiy faolligi bilan bog'liq. Jamiyat hayotida faol ishtirok etayotgan yoshlar, odatda, yuqori huquqiy savodxonlikka ega bo'ladi va huquqiy jarayonlarga ongli ravishda ta'sir ko'rsatadi. Ular ijtimoiy loyihalar, volontyorlik faoliyatlari, jamoatchilik nazorati va turli tashabbuslarda qatnashgani sari o'z huquq va majburiyatlarini chuqurroq anglaydilar. Bu esa jamiyatda huquqiy madaniyatning kengayishiga xizmat qiladi. Shu bilan birga, yoshlar o'rtasida huquqiy madaniyatni oshirishda ta'lim tizimining roli beqiyosdir. Maktab va oliy ta'lim muassasalarida huquqiy fanlarning zamonaviy metodlar asosida o'qitilishi, amaliy sud jarayonlariga o'xshash mashg'ulotlar, huquqiy klublar tashkil etilishi ularning huquqiy ongini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ta'lim jarayonida yoshlarning tanqidiy fikrlashi, tahliliy yondashuvi, mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantirish huquqiy madaniyatning shakllanishi uchun asos yaratadi. Yoshlarning huquqiy ongini rivojlantirishda oilaning ham o'rni katta. Ota-onalarning huquqiy savodxonligi, oiladagi tartib-intizom, qonun va qoidalarga hurmat muhitining mavjudligi bolalarda huquqiy madaniyatning ilk poydevorini shakllantiradi. Oila — huquqiy tarbiyaning eng birlamchi va eng ta'sirchan instituti hisoblanadi. yoshlar huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini rivojlantirish ko'p omilli jarayon bo'lib, ta'lim, tarbiya, ijtimoiy muhit, raqamli texnologiyalar va davlat siyosatining uyg'unlashuvini talab qiladi. Bu jarayon qanchalik puxta va tizimli tashkil etilsa, jamiyatda huquqiy davlat va fuqarolik jamiyatini barpo etish

sari ilgari surilayotgan islohotlar shunchalik samarali bo'ladi. Yoshlar huquqiy madaniyatining rivojlanishida mahalla institutining o'rni ham alohida e'tiborga molikdir. Mahalla faollari, yoshlar yetakchilari va jamoatchilik kengashlari tomonidan o'tkaziladigan huquqiy seminar va suhbatlar yoshlarning amaliy huquqiy savodxonligini oshirishga xizmat qiladi. Mahalla muhitining ijobiy bo'lishi, undagi o'zaro hurmat, mas'uliyat va hamjihatlik tamoyillarining kuchliligi yoshlarning jamiyatdagi o'rnini to'g'ri anglashiga yordam beradi. Bu jarayon ularda jamoaga nisbatan mas'uliyat, fuqarolik pozitsiyasining shakllanishi va qonunlarga hurmat rivojlanishiga zamin yaratadi. Yoshlarning huquqiy tafakkurini rivojlantirishda xalqaro tajribalarni o'rganish ham muhimdir. Ko'plab rivojlangan mamlakatlarda yoshlar uchun mo'ljallangan maxsus huquqiy trening markazlari, ochiq sud jarayonlarida ishtirok etish dasturlari, yosh huquqshunoslar klublari faoliyat yuritadi. Ushbu tajribalar o'z navbatida yoshlar ongida huquqiy jarayonlarning haqiqiy mazmuni va amaliy mexanizmlarini ko'rsatib beradi. Bunday yondashuv ularni kelajakda mas'uliyatli fuqarolik faoliyatiga tayyorlaydi. Shuningdek, huquqiy madaniyati yuqori bo'lgan jamiyatlarda yoshlar huquqiy tashabbuslarni ilgari surish va qo'llab-quvvatlashda faol bo'lishi kuzatiladi. Masalan, ular ijtimoiy muammolarni bartaraf etishga qaratilgan qonun loyihalari yuzasidan jamoatchilik muhokamalarida qatnashadi, turli petisiyalarni ishlab chiqishda tashabbus

ko'rsatadi. Bu ularda ijtimoiy mas'uliyatning oshishiga va demokratik jarayonlarda faol ishtirok etish ko'nikmasining shakllanishiga xizmat qiladi. Zamonaviy sharoitda huquqiy madaniyatning muhim tarkibiy qismi sifatida ekologik huquqiy ong ham e'tirof etilmoqda. Atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha qabul qilingan qonun va qoidalarga rioya etish, ekologik xavfsizlikni ta'minlash, tabiat resurslaridan oqilona foydalanish borasidagi bilimlar yoshlar uchun tobora dolzarb bo'lib bormoqda. Ekologik huquqiy ong rivojlangan

yoshlar jamiyatda ekologik muammolarni hal etishda faol pozitsiya egallaydi. Bundan tashqari, huquqiy madaniyatni mustahkamlashda mehnat munosabatlari bo'yicha bilimlar ham katta ahamiyat kasb etadi. Yoshlar o'z mehnat huquqlari, shartnomaviy majburiyatlar, ish beruvchi va xodim o'rtasidagi mas'uliyat kabi masalalarni bilishi ularning kelajakdagi professional faoliyatida huquqiy xatolarga yo'l qo'ymaslikka yordam beradi. Mehnat huquqi bo'yicha savodli yoshlar iqtisodiy hayotda faol, mas'uliyatli va o'z manfaatlarini himoya qila oladigan shaxslar sifatida shakllanadi. Nihoyat, huquqiy madaniyatning rivojlanishi bevosita yoshlarning ma'naviy dunyosi bilan bog'liq bo'lib, unda halollik, vijdon, mas'uliyat, bag'rikenglik kabi qadriyatlar muhim rol o'ynaydi. Ma'naviy qadriyatlari mustahkam yoshlar qonunlarga nafaqat majburiyat sifatida, balki axloqiy tamoyil sifatida ham amal qiladilar. Bu esa jamiyatda huquqiy tartibning mustahkamlanishiga olib keladi.

Xulosa

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash joizki, yoshlar huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini shakllantirish va rivojlantirish masalasi hozirgi davrda jamiyat taraqqiyotining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Yoshlar jamiyatning ijtimoiy-siyosiy hayotida eng faol qatlam bo'lib, ularning huquqiy bilim darajasi, qonunlarga bo'lgan munosabati hamda huquqiy xulq-atvori jamiyatda qonun ustuvorligi va huquqiy tartibotni ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot natijalari yoshlar huquqiy ongi huquqiy bilimlar bilan cheklanib qolmasdan, huquqiy qadriyatlar, e'tiqod va amaliy faoliyat bilan uzviy bog'liq holda shakllanishini ko'rsatdi. Maqola davomida yoshlar huquqiy madaniyatining asosiy tarkibiy qismlari — huquqiy bilim, huquqiy ong, huquqiy mas'uliyat va huquqiy faollik ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilindi. Shuningdek, yoshlarning huquqiy madaniyati darajasi ularning huquqbuzarliklarga munosabati, o'z huquq va majburiyatlarini anglab yetishi hamda qonuniylik tamoyillariga rioya etishida namoyon bo'lishi asoslab berildi. Yoshlar o'rtasida huquqiy madaniyatning yetarli darajada shakllanmaganligi huquqiy nigilizm, befarqlik va ijtimoiy passivlikka olib kelishi mumkinligi qayd etildi. Shu bilan birga, yoshlar huquqiy madaniyatini yuksaltirish bo'yicha quyidagi ustuvor yo'nalishlarga alohida e'tibor qaratish zarurligi aniqlandi: ta'lim muassasalarida huquqiy fanlarning mazmunini zamonaviy talablarga mos ravishda takomillashtirish; huquqiy targ'ibot ishlarida interaktiv va innovatsion usullardan foydalanish; yoshlarni huquqiy jarayonlarga faol jalb etish orqali ularning fuqarolik

mas'uliyatini oshirish; davlat va jamoat tashkilotlari hamkorligini kuchaytirish. Ushbu chora-tadbirlar yoshlar huquqiy savodxonligini oshirish, huquqiy xulq-atvorni mustahkamlash hamda jamiyatda huquqiy madaniyatni yuksaltirishga xizmat qiladi. Umuman olganda, yoshlar huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini rivojlantirish orqali ularning ijtimoiy faolligi, qonunlarga hurmat ruhini kuchaytirish va huquqiy demokratik jamiyatni barpo etish mumkin. Mazkur maqolada bayon etilgan ilmiy xulosalar va amaliy tavsiyalar yoshlar siyosatini takomillashtirish, huquqiy ta'lim va tarbiya tizimini rivojlantirish hamda jamiyatda barqaror huquqiy muhitni shakllantirishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.